ІСТОРІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-20>

УДК 007:304:070

Мелешенко О.К.

Інститут журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Деяк-Якобишин О.М.

кандидат наук із соціальних комунікацій, підприємець

ФЕНОМЕН ІНСТИТУТУ «ВОЛОДАРІВ ДУМОК» ТА ЙОГО ТРАНСФОРМАЦІЯ В СУСПІЛЬСТВІ СПОЖИВАННЯ

Анотація. З появою освіченої масової аудиторії виникає інститут «володарів думок» – авторитетних для читачів письменників і журналістів, які використовують трибуни великої літератури та резонансної журналістики (за відсутності альтернативних засобів масової інформації та комунікації) для привернення уваги широких верств населення до утисків прав і свобод людини, несправедливих судових вироків тощо, виступаючи фактично пророками духу тієї чи іншої нації. У суспільстві споживання інститут «володарів думок» трансформується під впливом альтернативних каналів масової інформації та комунікації. Для збереження медіаконкуренції преса знаходить свою інформаційну «нішу» у вигляді колумністики – сукупності колонок публіцистів, в яких виражаються суб'єктивні погляди автора, об'єктивовані його громадською позицією. На сьогодні це вершинне досягнення персоналізованої журналістики, зафіксоване з початку другої половини ХХ ст.

Ключові слова: інститут, «володарі думок», пророки духу нації, авторитет у читацькій свідомості, слідчі справи несправедливо ув'язнених невинуватих осіб, суспільство споживання, колумністика.

Meleshchenko Olexander

Institute of Journalism of

Taras Shevchenko Kyiv National University

Dejak-Yakobysyn Olena

Candidate of Sciences on Social Communications,

Individual Entrepreneur

PHENOMENON OF THE INSTITUTE OF «LORDS OF THOUGHTS» AND ITS TRANSFORMATION IN THE CONSUMER SOCIETY

Summary. In any society – oral and/or written speech, there has always been a situation in which in the author's text the author-publicist coincided with the biographical author and began to play an active role in organizing the story on a documentary basis. Initially, the problem was the lack of mass of this phenomenon – due to the narrow stratum of the educated population. With the solution of this problem during the XVII–XIX centuries, there is an institution of «thinkers» – authoritative for the mass audience of writers and journalists who use the forums of great literature and high-profile journalism (in the absence of alternative media and communication) to draw the attention of the general public to human rights abuses, unjust court sentences, etc., acting in fact prophets of the spirit of a nation. Particularly significant in this regard is the period 1870–1914, when the world's largest powers began to prepare for war, which aimed at territorial redistribution on the European, Asian, African and American continents. The state propaganda apparatuses of Austria-Hungary, Germany, France, Great Britain, Russia, Japan, and the United States began to inflate the situation of militarism and chauvinism in their societies under the national-patriotic banner. There was an unprecedented wave of espionage. Under such circumstances, falsified investigative cases against innocent people, who were also unjustly imprisoned for long periods, were quickly fabricated. In France, Zola drew the attention of the French to the case of Dreyfus, in Austria-Hungary Kish – to the case of Riddle, in Great Britain Conan Doyle – to the case of Edalji, in Russia Korolenko – to the case of the Udmurts and Bayliss. All innocent convicts were released under the auspices of the so-called «Lords of thoughts». In a consumer society, the institution of «thinkers» is being transformed under the influence of alternative channels of mass media and communication. To maintain media competition, the press finds its information «niche» in the form of columnism – a set of columns of publicists, which express the subjective views of the author, objectified by his civic position. Today, this is the top achievement of personalized journalism, recorded since the beginning of the second half of the twentieth century.

Keywords: institute, «lords of thoughts», prophets of the nation's spirit, authority in the reader's mind, investigative cases of unjustly imprisoned innocent people, consumer society, columnism.

Постановка проблеми. З початку 1800-х років і до кінця ХІХ сторіччя Європа та США пережили першу (сила пари, енергія камінного вугілля та деревини) та другу (нафта, газ) індустріальну (інакше – промислову) революції. Гіперіндустріалізація (заводи, фабрики,

мануфактури, копальні, залізниці, інфраструктура пароплавства, газо- і нафтоздобичі тощо) призвела до перекосів у пропорціях зайнятості сільських і міських робітників та спровокувала гіперурбанізацію. Поглибилися конфлікти між працею та капіталом, між індивідом і суспіль-

ством, перманентно почали з'являтися нові теорії переоблаштування соціуму.

За цих умов усвідомлене людиною внутрішнє «я» починає терзатися рядом нових питань – про нове місце людини в світі, про нові відносини людини з її оточенням, про трансформацію багатьох соціальних інститутів. Поглиблені інтелектуальні пошуки, розвиток людської індивідуальності відобразились у розмаїтті явищ культури, літературних напрямків, наукових шкіл, які розробляли нові форми соціальних відносин як «зовнішньої історії людства» та невідомі раніше форми ідентифікації і самоідентифікації як «внутрішньої історії людства».

XX сторіччя майже від самого початку стало сторіччям «бінарних опозицій»:

науково-технічний прогрес – втручання в Божий промисел;

світові війни – глобальна безпека;

атомні бомби – атомна енергетика;

підвищена комфортність життєвого простору – суспільство споживання;

спільноти вдумливого читання – спільноти поверхового перегляду та прослуховування інформаційної продукції.

Стандартизація способу життя, стереотипізація мислення призвели до витіснення особистості масою, до перетворення людини як «гомо сапієнс» на споживача, що шукає з довілля підказок власної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розрив між творцями та споживачами духовних цінностей зафіксований у численних працях представників різних наукових шкіл. Найбільш фундаментальними серед них є книги французького Г. Лебона «Психологія народів і мас» (1895) [1], росіянина Д. Мережковського «Прийдешиї хам» (1906) [2], німця О. Шпенглера «Занепад Європи» (1918-1922) [3], іспанця Х. Ортегі-і-Гассета «Повстання мас» (1929-1930) [4], а також узагальнююча праця С. Ярцевої (Успенської) [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ситуація, коли в авторському тексті автор-публіцист збігається з біографічним автором і відіграє активну роль в організації оповіді на документальній основі, існувала в будь-якому суспільстві усного чи/та писемного мовлення. Первісно проблема була в немасовості цього явища – внаслідок вузького прошарку освіченого населення. Із XVII сторіччя, коли паралельно функціонуючі тексти художньої літератури та газет і журналів здійснювали вплив на громадську думку читачів, із XVIII сторіччя, коли Просвітництво значно розширило коло освіченої аудиторії, і аж до 1870 року, коли Європа та США повністю перейшли на систему повної середньої освіти, володарями думок, пророками духу тієї чи іншої нації виступали письменники та журналісти, котрі вмів використовувати трибуну великої літератури та резонансної журналістики (за відсутності альтернативних засобів масової інформації та комунікації) для привернення уваги широких верств населення до утисків прав і свобод людини, несправедливих судових вироків тощо. Про вплив цих володарів думок на «vox rōpuli» досі говорилося неакцентовано.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні феномена інституту «володарів думок» та його трансформації в споживацькому суспільстві.

Реалізація поставленої мети у цій науковій статті передбачає розв'язання наступних завдань:

- 1) виявити дієвість та ефективність інституту «володарів думок» у доспоживацькому суспільстві;
- 2) простежити трансформацію інституту «володарів думок» у суспільстві споживання.

Об'єкт дослідження – інститут «володарів думок» як система авторських текстів на документальній основі, авторитетних у свідомості масової аудиторії для організації успішної міжкомунікаційної взаємодії.

Предмет дослідження – дієвість та ефективність інституту «володарів думок» в умовах мас-медійної безальтернативності та його трансформація за наявності альтернативних засобів масової інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Можна погодитися з думкою С. Ярцевої (Успенської), що в Новітній час відбувається надлом ціннісної системи Нового часу, ключовими поняттями якої були віра в людину, в її розум і в те, що її дії ведуть до прогресу та процвітання. Людство виявило, що внаслідок накопичення неймовірної кількості знань, часто-густо небезпечних, земна цивілізація не стала кращою і не знайшла універсальний шлях до морального зростання. Це породило в другій половині XX сторіччя філософію постмодернізму як реакцію на так звану смерть суперпідмурків [5, с. 24–25]: Бога в концепції Ф. Ніцше [6], автора в концепції Р. Барта [7], людини в концепції гуманітарної наукової школи [8]. У цьому смислі постмодернізм – це епоха, що прийшла на зміну європейському Новому часові, і змінила європоцентристську картину світу на глобальний поліцентризм (Х. Кюнг, В. Вельш), а віру в розум – на інтерпретативне мислення [5, с. 24–25].

Разом з тим постмодернізм – це і відхід від крайнощів авангарду (модерну), і водночас часткове повернення до традицій у вигляді естетичного еkleктизму. Ось чому на місце релігійно-філософського та соціально-політичного вакууму постмодернізм висуває – знову, але по-своєму – особистість, а значить персоналізований і персоналізований текст як інструмент довірливої та ефективної взаємодії з аудиторією.

Із паралельним функціонуванням текстів художньої літератури та журналістики письменники та публіцисти (вони часто зливалися в одній авторській особі) ставали пророками духу тієї чи іншої нації. Так поступово виникав «інститут володарів думок».

Проблема полягала в поширенні рівня освіти в суспільстві, але для цього повинні були виникнути певні передумови – у вигляді «віку Просвітництва». Так, ранній англійський просвітник Д. Дефо у своєму журналі «Review of the Affairs of France and of all Europe» (1704–1713) не лише винайшов жанр передової статті [9, с. 52], але й зробив рішучий крок у коментуванні інформації – у вигляді «звернення редактора» (до первинної, реальної та потенційної аудиторії) як форми представлення автором на друкованій полосі власного журналістського/публіцистичного твору. Недаремно його називають «батьком персональної журналістики». Його приклад наслідували у своїх романах та есе просвітники Великої Британії, Франції, Німеччини, Росії, США, котрі стали відомими на весь світ.

Паралельне існування текстів на злобу дня та красного письменства, до появи (крім преси) інших засобів масової інформації сформувало в читацькій аудиторії, яка на кінець XIX сторіччя розширилася до масштабів аудиторії масової, авторитет «інституту володарів думок». Останні своїми публічними виступами почали сильно впливати на формування громадської думки.

Особливо показовим у цьому відношенні є період 1870–1914 років, коли найбільші держави світу почали готуватися до війни, метою якої був територіальний перерозподіл на європейському, азіатському, африканському та американському континентах. Прологом до світової війни були:

- 1) війни локальні та регіональні: франко-пруська, російсько-турецька, російсько-японська, англо-бурська, балканські війни і т. д.;
- 2) окупація Японією територій Китаю, Манчжурії, Монголії, Кореї;
- 3) колонізація найбільшими європейськими країнами значних азіатських та африканських територій;
- 4) анексія Сполученими Штатами островів Філіппіни, Куба, Гуам та Пуерто-Рико.

Державні пропагандистські апарати Австро-Угорщини, Німеччини, Франції, Великобританії, Росії, Японії та США почали нагнітати у своїх суспільствах обстановку мілітаризму та шовінізму під націонал-патріотичною вивіскою. Здійнялася небачена раніше хвиля шпигуноманії. За таких обставин швидко фабрикувалися сфальшовані слідчі справи стосовно невинуватих осіб, до того ж несправедливо ув'язнених на тривалі терміни.

Першим у такій череді стоїть справа Альфреда Дрейфуса (1894–1906) – капітана, офіцера французького генерального штабу, який був звинувачений у шпигунстві на користь Німецької імперії та довічно засланий на Чортів острів поблизу Французької Гвіани (де через жакхливий клімат люди довго не жили). І хоча невдовзі військова контррозвідка встановила винуватість іншого офіцера французького генштабу, майора Естергазі, генеральська верхівка вирішила зберегти «честь мундира».

13 січня 1898 року в газеті «L'Aurore» («Аврора») відомий французький письменник Е. Золя оприлюднив статтю «Я звинувачую», яка була відкритим листом до президента Французької республіки Ф. Фора. У ній він закликав негайно звільнити невинно засудженого Дрейфуса. Золя підтримав А. Франс.

Дуже швидко справа вийшла за рамки юриспруденції та перетворилася на великий політичний скандал, що розділив французьке суспільство на два антагоністичні табори: дрейфусарів та антидрейфусарів, що, в свою чергу, призвело до затяжної політичної кризи у самій Французькій республіці та великого міжнародного резонансу [10, с. 438]. Приміром, політик Едуард Дрюмон, котрий свого часу засідав у Палаті депутатів Франції, заснував газету «La Libre Parole» («Свобода слова»), яка дозволяла собі антисемітські висловлювання з натяком на шпигунство Дрейфуса (офіцери-євреї не залишили ці слова без уваги, і Дрюмон отримав виклик на дуель від французького воєначальника Андре Крем'є; дуель відбулась, обидва противники залишилися неушкодженими) [11, с. 367].

Після невдалого державного перевороту 1899 року з боку монархістів і націоналістів, затятих антидрейфусарів, вирок засудженому було пом'якшено до 10 років. Боротьба за безневинного в'язня продовжувалась, і в 1906 році Альфред Дрейфус був повністю реабілітований [11, с. 398].

Авторитет чеського німецькомовного журналіста Австро-Угорської імперії Егона Ервіна Кіша був використаний спецслужбами для роздмухування скандалу навколо начальника штабу 8-го армійського корпусу в Празі полковника Альфреда Редля, звинуваченого в шпигунстві на користь Російської імперії.

Ксенофобію стосовно тубільних вихідців з британських колоній зафіксував судовий процес над короткозорим юристом Джорджем Едалджі, сином парса та британки. Батько засудженого служив приходським священиком у шахтарському селищі поблизу Бірмінгема. У 1892–1895 рр. по округі почали поширюватися анонімні листи, які дискредитували священика та його родину. У газетах друкувалися дурні оголошення від його імені. Непристойні листівки від його імені розсилалися іншим священикам. Потім цькування несподівано припинилося – на 7 років.

У 1903 р. на полях на околицях селища почали знаходити зарізані корів і коней. Поліція одержала безліч знущальних листів. Один з них закінчувався словами: «...до листопада ми візьмемося за маленьких дівчаток – кожна вартує двадцятьох коней». У безглуздій кровожерливості запідозрили сина священика Джорджа, чия вища юридична освіта лише доводила його хитрість і небезпечність в очах оточуючих; поліція цілком поділяла думку обивателів. Під час обшуку у будинкові Едалджі забрані речові докази в одному згорткові зі шкірою вбитого коня були відправлені на експертизу. За низкою непрямих доказів Джордж був арештований. По дорозі гнівна юрба хотіла линчувати Едалджі, а бірмінгемська газета «Express and Star» стверджувала, що арештований парс приносив коней і корів у жертву своїм язичницьким богам.

Едалджі було засуджено до 7 років каторжних робіт. Та поки той сидів у тюрмі, хтось продовжував різати худобу і писати листи. Громадськість вимагала звільнення арештованого, однак уряд ніяк не реагував. У 1906 р. Едалджі несподівано випустили з в'язниці, але він був позбавлений права працювати за фахом. І тоді Джордж написав листа Артуру Конан Дойлу з проханням про допомогу.

Конан Дойл переживав важкі часи, щойно поховавши дружину. Тим не менше він узязвся за цю справу і 8 місяців проводив розслідування за власний рахунок. Уже перша зустріч з Джорджем переконала письменника в його невинуватості. Парс читав газету, короткозоро наблизивши її до очей, та ще й дивлячися збоку. Професійний лікар, Конан Дойл відразу визначив астигматизм. Відомий окуліст, до якого звернулися Конан Дойл і Едалджі, виявив у Джорджа короткозорість у 8 діоптрій. Людина з таким зором не змогла б знайти дорогу вночі в полі, а не те, щоб різати худобу, ховаючись від поліцейських патрулів.

11 січня 1907 р. перша частина «Справи Джорджа Едалджі» з'явилася на шпальтах «The Daily Telegraph» за підписом Конан Дойла, де усі свідчення обвинувачення були спростовані. Незважаючи на громадську думку, міністр внутрішніх

справ відмовився переглядати справу Едалджі через відсутність у країні апеляційного суду.

Порівнявши справу Едалджі зі справою Дрейфуса, Конан Дойл почав шукати справжнього вбивцю за допомогою дедуктивного методу Шерлока Холмса. Порівнявши старі листи з новими, він дійшов висновку, що вони написані однією людиною, яка подорослішала за ці роки та якій спочатку допомагав хтось старший. Пауза між 1895 і 1903 рр. говорила, що автор листів був у від'їзді. У листах згадувалося щасливе життя моряків, а останнє з фальшивих оголошень перед тривалою перервою було подано в газеті Блекпулу, портового міста, звідки, ймовірно, злочинець і відплив. І нарешті, в одному з листів було знущально згадано ім'я директора Вальсальської школи, вкрадений ключ від якої був підкинутий колись до дверей сімейства Едалджі.

Конан Дойль попрацював в архівах Вальсальської школи і вирахував чоловіка, якого умовно назвав «Пітер Хадсон». Цей хлопець ще в школі підробляв листи та любив, заради жарту, розпорожувати ножом оббивку залізничних диванів. Його виключили зі школи як невіправного, і він поступив учнем до м'ясника, а пізніше перебував на кораблях, що перевозили худобу. У 1903 р. він якраз вернувся з флоту. Конан Дойль виявив і великий ветеринарний ланцет, що належав «Хадсону», і навіть зумів за характером ран довести, що усі тварини були зарізані саме цим ланцетом. Усі зібрані речові докази письменник переслав до міністерства внутрішніх справ. Спеціальна міністерська комісія в травні 1907 р. відписала Конан Дойлю: «Джордж Едалджі був несправедливо звинувачений у злочинних нападах на домашню худобу і вирок визнається неправильним. З іншого боку, немає підстав уважати, що листи, які фігурували на процесі, були написані кимось іншим. Тому він помилуваний, але йому відмовлено у компенсації за трирічне перебування в тюрмі».

Громадська думка була обурена. Товариство юристів одногослосно постановило відновити Едалджі в правах. «The Daily Telegraph» оголосила передплатну кампанію збирання коштів на користь Джорджа.

Конан Дойль не здався. Він виступив із серією статей «Хто написав листи?». Письменник роздобув зразки почерків «Пітера Хадсона» та його старшого брата, котрий ненавидів «кольорових», залучив найбільш знаних експертів-графологов. Думка експертів була одногослосною: авторами листів є «Пітер Хадсон» і його брат.

Міністерство внутрішніх справ заявило, що воно не збирається відкривати справу проти «Хадсона». Подальшого розслідування не буде. У тому ж році в Англії було створено апеляційний суд [12].

З усіх розслідувань «морального генія» та «дзеркала російської совісті» Володимира Короленка, який усе життя захищав «маленьку людину» від утисків її докорінних прав і свобод, а в разі здійсненого засудження – від несправедливих судових вироків, слід виділити два найбільш показові процеси: «мултанське жертвоприношення» та «справа Бейліса».

5 травня 1892 р. на околиці села Старий Мултан В'ятської губернії знайшли труп безхатченка росіянина Матюшина – без голови, серця та легенів, зі слідами уколів на тілі. За встановленою

в Російській імперії традицією, поліція розіграла «національну» карту, звинувативши в ритуальному вбивстві місцевих удмуртів – напівхристиян-напівязичників. Обвинувачуваних били та катували, а потім без речових доказів вивели на суд. Останній у грудні 1894 р. визнав 7 із 10 удмуртів винними і засудив до каторжних робіт.

«Справою мултанців» обурювався багато хто, але тільки В. Короленко днями і ночами думав про допомогу нещасним. Він об'їхав і обійшов усю глуху частину В'ятської губернії і переконався в невинуватості місцевих жителів. Після публікації в «Русских ведомостях» В. Короленко разом з журналістами А. Барановим і В. Суховим 29-30 вересня і 1 жовтня 1895 р. доводили суду несправедливість вироку. Суд не дослухався їхньої думки, і підтвердив попередній вирок. Тоді В. Короленко разом з двома колегами, занотувавши титанічною триденною стенографією усі «докази» слідства, видали брошуру для всієї читаючої Росії. Після цього розголосу та широкого громадського обурення двічі невинно засуджені люди були виправдані [13, с. 15].

«Справа Бейліса» – київський судовий процес у вересні-жовтні 1913 р. проти київського міщанина єврейського походження Менахема Менделя Бейліса, звинуваченого в убивстві з ритуальною метою християнського хлопчика Андрія Ющинського. Спроба звинувачення в особі Бейліса всього юдаїзму була сфабрикована царською юстицією з метою гальмування у країні демократичних реформ і мобілізації реакційно-консервативних кіл – на кшталт справи Дрейфуса у Франції. Сфабриковані звинувачення мобілізували на їхню відсіч широкі кола української та російської демократичної громадськості. Процес набув широкого розголосу не тільки в Києві, а й за кордонами Російської імперії.

12 березня 1911 р. зник 13-річний Андрій Ющинський, учень Києво-Софійського духовного училища. За вісім днів понівечене знекровлене тіло хлопчика було виявлене викинутим у печері поблизу заводу Зайцева. На тілі було 47 ножових ран, зокрема 13 ран на скроні й тім'ї, через які хлопчик зійшов кров'ю й помер. Прикажчик заводу Зайцева Бейліс був заарештований 21 липня 1911 р. за показом ліхтарника. У звіті, спрямованому царю, у вбивстві юридично був звинувачений Бейліс. Батько п'ятих дітей Мендель Бейліс провів два роки за ґратами в очікуванні суду. Організаторами справи проти євреїв були віце-директор департаменту Міністерства юстиції О. Лядов та київський прокурор Г. Чаплинський.

В. Короленко негайно склав протестну петицію «До російського суспільства (з приводу кривавого наклепу на євреїв)», підтриману 82 відомими літераторами та громадськими діячами, – С. Єфремовим, М. Грушевським, В. Вернадським, О. Купріним, З. Гіппіус, Д. Мережковським, О. Блоком, М. Горьким, Ф. Сологубом, Л. Андреевим, В. Івановим та ін. Царський уряд репресивними заходами намагався закрити рота журналістам. За різними джерелами, цензура општрафувала редакції різних періодичних видань від 34 до 43 разів на суму від 10 400 до 12 850 рублів, ув'язнила від 4 до 6 редакторів, 8 засудила, кілька газет закрила і від 30 до 36 накладів конфіскувала та знищила. Під санкції потрапила навіть монархічна та реак-

ційна газета «Киевлянин». Її редактор В. Шульгін був засуджений до тримісячного тюремного ув'язнення, але уникнув арешту, будучи депутатом Державної думи.

Незважаючи на підтасування складу суду присяжних, Бейліс був виправданий [14].

Інститут «володарів думок» завдяки моральним авторитетам нації через канали періодичної преси та художньої літератури підтверджував свою дієвість та ефективність на безальтернативній основі. Аж ось у 1895 р. з'являється радіо, яке перші десять років свого існування проходило період становлення, а потім – період засекречення цієї технології військовими в рамках підготовки до I Світової війни (передусім на флоті через слабкорозвиненість авіації та появу танків лише в 1916 р.). І навіть передача військовими технологій радіомовлення у цивільний сектор з початку 1920-х рр. у всіх провідних країнах, названих вище, поки що спричинила рівноправне конкурентне існування періодики радіо, яке спочатку називали «газетою без паперу та без відстані». Аналогічна ситуація була в 1930-і рр. з телебаченням, що переживало дитячий вік і було відкладено до кращих часів через близькість II Світової війни.

Згадаймо найбільш гучні акції інституту «володарів думок» у міжвоєнний період. Культурні антивоєнні твори Е. Гемінґвея «Прощай, зброє!» (1929), «По кому подзвін» (1940), І. Еренбурґа «По за перемир'ям», «Що людині треба» (1937), «Війна» (перший том складається з довоєнних публікацій, 1942), М. Кольцова «Іспанський щоденник» (1938), Дж. Орвелла «Данина Каталонії» (1938), проведення міжнародних конгресів на захист культури в Парижі (1935) і в Барселоні (1937) відкривали очі мільйонам людей на сутність тоталітарних режимів, готових у разі світової війни на цілеспрямовані дії з метою знищення повністю або частково окремих груп населення чи цілих народів за національними, етнічними, расовими, корисливими або релігійними мотивами.

Після 1945 р. ситуація в світі різко змінилась. Незважаючи на розгорнуту невдовзі холодну війну, людство прагнуло мирного життя – бажано з комфортом. Поступово почало складатися суспільство споживання, що характеризується масовим споживанням матеріальних благ, яке виходить далеко за межі потреб для існування/виживання людини, і формуванням відповідної системи цінностей і установок.

Сформувалася фінансово та інтелектуально потужна масова аудиторія, якій пропонувався гостроконкурентний багатоканальний вибір – періодична преса, радіомовлення, телебачення, фото- та інформаційні агентства, кінематограф, театр, шоу-бізнес, плакат (у тому числі графічний), гігантська скульптура та архітектура, по-

літичні піар і реклама тощо. По суті, відбулася потужна диверсифікація масової інформації, в якій традиційні майстри красного письменства та журналістики, авторитетні для традиційної читачької аудиторії, втратили монополію на думку як керівництво до дії.

У книзі «Суспільство спектаклю» (1967) суспільство споживання розглядається Гі Дебором як наступна стадія розвитку капіталізму. За ним це означає новий рівень відчуження, оскільки відчужуються не лише продукти праці (як це було раніше), але й вільний час, який робітник повинен відтепер витратити на споживання товарних фетишів або перегляд телепередач, що рекламують ці товарні фетиші. У результаті «сфера володіння розширюється в тій мірі, в якій саме володіння стає все більш і більш фіктивним». Дебор діагностує такий соціально-економічний стан, як суспільство спектаклю. Під спектаклем він розуміє «суспільні відносини, опосередковані образами». Саме завдяки їхній підміні реально пережитого уявленнями про реальне, що транслюються через мас-медіа, вдається нав'язувати людям споживання товарних фетишів [15].

Висновки. Чим ближче людство підступалося до епохи постмодернізму, тим очевиднішою виявлялася тенденція «нішевого» отримання інформації. Для збереження статус-кво, а також продовження конкуренції з іншими засобами масової інформації та комунікації періодична преса як соціальний інститут неминуче мала прийти до колумністики – своєрідної форми вираження суб'єктивних поглядів автора, об'єктивованих його громадянською позицією.

Особистісний характер публікацій означав, з одного боку, роздуми над соціальними гараздами та негараздами, рефлексію з приводу внутрішніх і міжнародних подій, синтез аналізу, оцінки, коментаря та прогнозу, а, з другого боку, – філіппіку, пафос, гумор, іронію, самоіронію й сарказм. Усе це зробило колумністику невід'ємним компонентом якісної та масово-якісної преси.

Як сукупність колонок публіцистів, колумністика стає справжнім феноменом персоналізованої журналістики. На сьогодні це вершинне досягнення особливої форми авторського висловлювання, зафіксоване з початку другої половини XX сторіччя. Серед українських журналістикознавців це помітив ще десять років по тому полтавський науковець С. Шебеліст [16].

Перспективи дослідження. Результати дослідження можуть бути запроваджені у навчальний процес при викладанні нормативних курсів «Історія української та зарубіжної журналістики», «Теорія та історія соціальних комунікацій», а також спецкурсів, присвячених історії, теорії та практиці сучасної української та зарубіжної публіцистики.

Список літератури:

1. Лебон Гюстав. Психология народов и масс. Москва : Академический проект, 2011. 238 с.
2. Мережковский Д. Грядущий хам // Мережковский Д. Больная Россия. Москва : Т8 Издательские технологии, 2018. 134 с.
3. Шпенглер Освальд. Закат Европы. Москва : Эксмо, 2007. 800 с.
4. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / перевод. А.М. Гелескула. Москва : АСТ, 2016. 256 с.
5. Ярцева С.С. Колумнистика: история возникновения и перспективы развития: дисс. ... канд. филолог. наук : 10.01.10 – журналистика / Воронеж. гос. ун-т. Воронеж : Б. и., 2011. 177 с.
6. Ницше Ф. По ту сторону добра и зла; Казус Вагнер; Антихрист; Ессе Номо: Сборник. Минск : ООО «Попурри», 1997. 544 с.; Ницше Ф. Так говорил Заратустра; К генеалогии морали; Рождение трагедии, или

- Эллинизм и пессимизм: Сборник. Минск : ООО «Попурри», 1997. 624 с.; Ницше Ф. Человеческое слишком человеческое; Веселая наука; Злая мудрость: Сборник. Минск : ООО «Попурри», 1997. 704 с.
7. Барт Р. Смерть автора // Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. Москва : Прогресс; Универс, 1994. С. 384–391.
 8. Мадди Сальваторе. Теории личности / Сравнительный анализ / Перевод с англ. И. Авидон, А. Батустин и П. Румянцев. Санкт-Петербург : Речь, 2002. 539 с.; Холл Келвин С., Линдсей Гарднер. Теории личности / Перевод с англ. И.Б. Гриншпун. Москва : КСП+, 1997. 720 с.; Юм Д. О человеческой природе / Пер. с англ. С.И. Перетели. Санкт-Петербург : Азбука, 2001. 314 с.; Хайдеггер М. Время и бытие. М.: Республика, 1993. 527 с.; Ясперс К. Смысл и назначение истории. Москва : Политиздат, 1991. 527 с.; Тульчинский Г.Л. Пост-человеческая персонология: Новые перспективы свободы и рациональности. Санкт-Петербург : Алетейя, 2002. 677 с.; Шелер М. Проблема человека в западной философии: Переводы / Сост. и послесл. П.С. Гуревича; Общ. ред. Ю.Н. Попова. Москва : Прогресс, 1988. 552 с.
 9. Урнов Д. Дефо. Москва : Мол. гвардия, 1990. 112 с. [Жизнь замечательных людей].
 10. Большая Советская Энциклопедия. 3-е изд. В 30 т. Т. 8. Дебитор – Евкалипт. Москва : Сов. энциклопедия, 1972. 592 с.
 11. Поляков Леон. История антисемитизма. Москва; Иерусалим: Мосты культуры / Гешарим, 1997. 427 с.
 12. Перуновская Ольга. Стопами Шерлока Холмса. *Секретные материалы: Международная газета*. 2014. № 16(402). URL: https://xfile.ru/x-files/crime/stopami_sherloka_kholmsa/?sphrase_id=5234941 (дата звернення: 15.07.2014).
 13. Константинов А.Д. Журналистское расследование. История метода и современная практика. Изд. второе, доп. Санкт-Петербург; Москва : Агентство журналистских расследований (АЖУР), ИД «Нева»; ОЛМА-ПРЕСС, 2003. 480 с.
 14. Смолин Алексей. Дело Бейлиса – самый громкий суд в Киеве // Big Kyiv. Режим доступа: <https://bigkyiv.com.ua/delo-bejlisa-samyj-gromkij-sud-v-kieve/> (дата звернення: 12.03.2019).
 15. Debord Guy-Ernest. La Société du spectacle. Paris : Buchet-Chastel, 1967. 154 p.
 16. Шебеліст С.В. Від першої особи: колумністика в сучасних українських мас-медіа. *Журналістика. Лінгвістика. Дидактика* : зб. наук. праць. Полтава : Б. в., 2010. С. 343–348.

References:

1. Lebon, G. (2011). Psikhologiya narodov i mass [Psychology of peoples and masses]. Moskva: Akademicheskii proekt, p. 238.
2. Merezhevskiy, D. (2018). Gryadushchiy kham [Coming boor] // Merezhevskiy D. Bol'naya Rossiya [Patient Russia]. Moskva: T8 Izdatel'skie tekhnologii, p. 134.
3. Spengler, O. (2007). Zakat Yevropy [Sunset of Europe]. Moskva: Eksmo, p. 800.
4. Ortega-i-Gasset, Kh. (2016). Vostaniye mass [Rise of the masses] / perevod A.M. Geleskul. Moskva: AST, p. 256.
5. Yartseva, S.S. (2011). Columnistika: istoriya vzniknoveniya i perspektivy razvitiya [Columnism: history of origin and development prospects]: Diss. ... kandidata filologicheskikh nauk: 10.01.10 – zhurnalistika / Voronezhskiy Gosudarstvennyi Universitet. Voronezh: Bez izdaniya, p. 177.
6. Nittsshe, F. (1997). Po tu storonu dobra i zla [Beyond Good and Evil]; Kazus Wagnera [Wagner's casus]; Antikhrist [Antichrist]; Esse Gomo [Homo essays]: Zbirnyk. Minsk: ООО «Popurri», p. 544.
7. Nittsshe, F. (1997). Tak govoril Zaratustra [Thus Spoke Zarathustra]; K genealogii morali [Towards a genealogy of morality]; Rozhdeniye tragedii, ili Ellenstvo i pessimism [Birth of Tragedy, or Hellenism and Pessimism]: Zbirnyk. Minsk: ООО «Popurri», p. 624.
8. Nittsshe, F. (1997). Chelovecheskoye slishkom chelovecheskoye [Human too human]; Vesiolyaya nauka [Fun Science]; Zlaya mudrost' [Wicked wisdom]: Zbirnyk. Minsk: ООО «Popurri», p. 704.
9. Bart, R. (1994). Smert' avtora [Death of the author] // Bart R. Izbrannye raboty: Semiotika. Poetika [Selected works: Semiotics, Poetics]. Moskva: Progress; Univers, pp. 384–391.
10. Muddy Salvatore (2002). Teorii lichnosti [Personality theories] / Sravnitel'nyi analiz [Comparative analysis] / Perevod s anglijskogo. I. Avidon, A. Batustin i P. Rumyantseva. Sankt-Peterburg: Rech, p. 539; Khol' Kelvin S., Lindsay Gardner (1997). Teorii lichnosti [Personality theories] / Perevod s anglijskogo. I.B. Grinshpun. Moskva: KSP +, p. 720; Yum, D. (2001). O chelovecheskoy prirode [About human nature] / Perevod s anglijskogo S. I. Tsereteli. Sankt-Peterburg: Azbuka, p. 314; Heidegger, M. (1993). Vremya i bytie [Time and being]. Moskva: Respublica, p. 527; Jaspers, K. (1991). Smysl i naznachenije istorii [The meaning and purpose of history]. Moskva: Politizdat, p. 527; Tulchinskij, G.L. (2002). Postchelovecheskaya personologiya: Novije perspektivy svobody i ratsionalnosti [Posthuman Personology: New Perspectives on Freedom and Rationality]. Sankt-Peterburg: Aleteya, p. 677; Sheler, M. (1988). Problema cheloveka v zapadnoy filosofii: Perevody [The Human Problem in Western Philosophy: Translations] / Sostavleniye i poslesloviye P.S. Gurevich; Obshchaya redaktsiya Yu.N. Popova. Moskva: Progress, p. 552.
11. Urnov, D. (1990). Defo. Moskva: Molodaya gvardiya, p. 112 [Zhizn' zamechantel'nykh liudey].
12. Bol'shaya Sovetskaya Entsyclopediya (1972). 3-e izdaniye. V 30 tomakh. T. 8. Debitor – Evkalipt. Moskva: Sovetskaya Entsyclopediya, p. 592.
13. Polyakov, L. (1997). Istoriya antisemitizma [History of anti-Semitism]. Moskva; Yerusolim: Mosty Cul'tury / Gesharim, p. 427.
14. Perunovskaya, O. (2014). Stopamy Sherloka Kholmsa // *Sekretnye faily: Mezhdunarodnaya gazeta*. № 16(402). URL: https://xfile.ru/x-files/crime/stopami_sherloka_kholmsa/?sphrase_id=5234941 (accessed 15.07.2014).
15. Konstantinov, A.D. (2003). Zhurnalistikiye rassledovaniya. Istoriya metoda i sovremennaya practica [Journalistic investigation. History of the method and modern practice]. Izdaniye vtoroye, dopolnitel'noye. Sankt-Peterburg; Moskva: Agentstvo zhurnalistikikh rassledovaniy (AZHUR), Izdatel'skiy Dom «Neva»; OLMA-PRESS, p. 480.
16. Smolin, A. (2019). Delo Beilisa – samyi gromkiy sud v Kieve [The Beilis case is the loudest court in Kiev] // Bol'shoy Kyiv. URL: <https://bigkyiv.com.ua/delo-bejlisa-samyj-gromkij-sud-v-kieve/> (accessed 12.03.2019).
17. Debor Gi-Ernest (1967). Obshchestvo spectaclya [Society of the spectacle]. Paris: Bushe-Castel', p. 154.
18. Shebelist, S.V. (2010). Vid pershoi osoby: columnistika v sovremennikh ukrainskikh mass media [From the first person: columnist in modern Ukrainian mass media]. *Zurhalistika. Linguistika. Didactika* [Journalism. Linguistics. Didactics]: zbirnyk naukovikh prats'. Poltava: Bez izdaniya, pp. 343–348.